

HEVESI ANDREA

ANGELUS SILESIVS-VERS MAGYAR GYÜLEKEZETI
ÉNEKESKÖNYVBEN A 18. SZÁZADBAN

REZÜMÉ

Az írás röviden ismerteti Angelus Silesius *Mir nach, spricht Christus, unser Held...* kezdetű versének történetét, majd a magyar fordítás első megjelenési idejét és körülményeit, végül közli a *Jézus mondja, ó keresztyének...* kezdetű fordítást.

ABSTRACT

Angelus Silesius's Poem in a Hungarian Hymn-book in the 18th Century

The essay reviews shortly the history of Angelus Silesius's poem starting *Mir nach, spricht Christus, unser Held.....* The date of its first publication and the circumstances of the Hungarian translation follow next. Lastly the essay gives the translation of the poem starting *Jézus mondja, ó keresztyének*.

Angelus Silesius (Johannes Scheffler) *Mir nach, spricht Christus, unser Held...* kezdetű éneke a *Heilige Seelen-Lust* ötödik könyvében, az 1668-as kiadásban jelent meg először nyomtatásban, vagyis Silesius (Scheffler) első, 1657-as kiadása még nem tartalmazta.¹ A szöveg akkor jelent meg és

¹ Az adatok forrása:

http://www.liederlexikon.de/lieder/mir_nach_spricht_christus. Letöltés ideje: 2017. 08. 17. Ld. továbbá: ANGELUS SILESIVS, *Cherubinischer Wandersmann. Kritische Ausgabe*, hrsg. Luise GNÄDINGER, Stuttgart, 2001, 362 (Daten zu Leben und Werk). – További adatokat szolgáltatott a magyar fordítás kapcsán Csepregi Zoltán, aki a készülő *Evangélikus Énekkincstárnak* (Csepregi Zoltán, H. Hubert Gabriella, Ecsedi Zsuzsanna, Ferenczi Ilona és munkatársaik) az énekre vonatkozó adatait a rendelkezésünkre bocsátotta.

lett belőle népszerű evangélikus ének, amikor Angelus Silesius már katolikus volt. Az eredetileg hat strófás verset egy strófával bővíti 1695-ben a pietista kiadó, Andreas Luppius. A később betoldott 4. strófával együtt hét versszakosként veszi át az éneket Anastasius Freylinghausen énekeskönyve (*Geist-reiches Gesang-Buch*, Halle, 1704), s feltehetően ennek a kiadásnak a nyomán jelenik meg a magyarországi német énekeskönyvekben is.²

A magyar fordítása *Jézus mondja, óh keresztyének...* kezdősorral az 1743-ban Sopronban kiadott, Torkos József és társai által szerkesztett *Új zengedező mennyei karban* (a továbbiakban ÚZMK) jelent meg először. Ez a nyomtatvány és az újbóli kiadásai is (az 1743-as soproni mellett az 1783-as és az 1805-ös kiadásokat sikerült kézbe vennünk) a hét strófás változatot hozzák *Mir nach, spricht Christus* címmel az 509–510. lapon. Az énekeskönyv *Igaz keresztyéni életről* alcímmel ellátott részében található, s ez a kötet 344. éneke.³

² Nem készült részletes összevetés, amely pontosan kimutatná, hogy az Új Zengedező Mennyei Kar 18. századi bővülő kiadásai pontosan mely korabeli német evangélikus énekeskönyvekből dolgozhattak, de Csepregi Zoltán arra jut, hogy az 1704-es Freylinghausen-féle lehet a fő forrás, s mellette más német énekeskönyvek hatása is kimutatható. CSEPREGI Zoltán, *Magyar pietizmus 1700–1756: Tanulmány és forrásgyűjtemény a dunántúli pietizmus történetéhez*, Budapest, Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000 (Adattár XV–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez), 36. Emellé szolgáltat újabb érveket H. Hubert Gabriella, aki az Új Zengedező Mennyei Kar (a továbbiakban ÚZMK) lehetséges forrásainak vizsgálatakor rámutat arra, hogy az ÚZMK az 1704-es hallei kiadás szerkezetét követi. H. HUBERT Gabriella, *Régi gyülekezeti énekek továbbélése a 18. századi evangélikus énekeskönyvekben = Régi vallásos énekek és énekeskönyvek*, szerk. SZELESTEI NAGY László, Budapest–Piliscsaba, Szent István Társulat, Pázmány Irodalmi Műhely, 2011 (Lelkiségtörténeti Tanulmányok 2), 95–121, főképp 113.

Karl Gustav Fellerer kutatásai alapján azt bizonyosan tudjuk, hogy az éneket az 1700-ban Szebenben kiadott német nyelvű énekeskönyv tartalmazta, ám nem valószínű, hogy a soproni magyar nyelvű fordítás ebből a szebeni kiadásból készülhetett 1743-ban. (Karl Gustav FELLERER, *Das deutsche Kirchenlied im Ausland*, Münster in Westfalen, 1935, 265.) Érdemes lenne megnézni, hogy a Fellerer szerint (i. m. 60) 1726-ban, Sopronban kiadott énekeskönyvnek milyen bővítései voltak a korábbi (1674-es soproni) kiadáshoz képest, mert nem zárhatjuk ki, hogy esetleg ekkor került a soproni német evangélikusok által használt énekgyűjteménybe. Az 1726-os nyomtatványt PILGRAM János Zsigmond adja ki *Neuvermehrtes Oedenburgisches Gesangbuch* címmel.

³ H. Hubert Gabriella felhívja a figyelmet arra, hogy az ÚZMK újítása az a gyakorlat, miszerint az énekek a sorszámuk és a kezdősoruk alapján is visszakereshetőek. H. HUBERT Gabriella, *Régi gyülekezeti énekek...* i. m., 107–108.

A magyar szöveget a német énekkel összevetve azt mondhatjuk, hogy sorról sorra haladó fordítás. Újítást nem tartalmaz, pontosan követi a németet, a metrumot is megtartva: *a9 b8 a9 b8 c8 c8*.

Az ének alapja az *imitatio Christi*-gondolat, az első hat versszakban Krisztus szólal meg, és egyes szám első személyben szólít fel a követésére. Az ötödik strófában a *militia Christi* jegyében Jézus a híveket harcra szólítja: [...] *Én harcolok, nékem mert tetszik, / Alkalmas utat csinálok, / Gonosz szolgál, ki henyélhet, / Mikor Ura visel terhet*. Az utolsó versszak az addig elhangzottak összegzése, itt azonban már nem Jézus a beszélő, többes szám első személyben szólít fel a strófa Krisztus követésére és a harcra.

Angelus Silesius (Johannes Scheffler) pietisták által is preferált éneke már a katolikus hitre térése után lett népszerű evangélikus ének, amelyet csak fél évszázaddal később fordítanak le magyarra. Igen sok idő kellett ahhoz, hogy a magyarországi evangélikus gyülekezet tagjai magyar nyelven énekelhessék a 17. századi német spiritualista irodalom kiemelkedő költőjének énekét.⁴

ÚZMK, 1743, 509–510.

Mir nach, spricht Christus.

Nóta: *Ki csak Istenre dolgoz.*

1. Jézus mondja, óh keresztyének!

Engem, engem kövessetek,
Engedjete szép beszédemnek,
Világtól búcsút vegyetek,
Keresztem felvállaljátok,
Hozzám magatok szabjátok.

2. Igaz világosság én vagyok,
Az én kegyes életemben,
Senkit setétségben nem hagyok,
Ki jár az én ösvényemben,
Én vagyok az út, tanítlak,
Igazán élni oktatlak.

3. Én szívem alázatossággal,
Lelkem teljes szelédséggel,
Én szám buzog merő jóssággal,
És mindenhez kegyességgel:

⁴ A forrásközlés a NKFIH-OTKA 116234. számú pályázat támogatásával készült.

Indulatom, elmém, lelkem,
Istenre néz; kövess engem.

4. Megmutatom azt, ami káros,
És amit kell távoztatni,
Szíveteiket attól, mi bajos,
Meg akarom tisztítani:
Én a lélek köszikléja,
Vagyok Mennycsászár kapuja.

5. Ha az néktek károsnak tetszik,
Imé én veletek vagyok;
Én harcolok, nékem mert tetszik,
Alkalmas utat csinállok;
Gonosz szolga, ki henyélhet,
Mikor Ura visel terhet.

6. Aki lelkét itt megtalálja
Nálam nélkül, azt elveszti:
Az azt végtére megtalálja,
Krisztusért ki azt elveszti,
Aki kereszttel nem követ,
Dicsőséget az nem nyerhet.

7. Kedves Urunkat hát kövessük
Szívvel, testtel és lélekkel,
Nehéz keresztünket viseljük
Örömmel, vidám elmével:
Ki nem harcol, az koronát
Nem nyer s' lelke boldogságát.

Das CLXXI.

Sie vermahnet zur Nachfolgung Christi.

1. Mir nach / spricht Christus unser Held
Mir nach / jhr Christen alle:
Verläugnet euch / verläßt die Welt
Folgt meinem Ruff und Schalle
Nehmt euer Kreuz und Ungemach
Auff euch / folgt meinem Wandel nach.

2. Ich bin das Licht / ich leucht' euch für
Mit heiligem Tugend-Leben;
Wer zu mir kommt und folget mir
Darff nicht im finstern schweben:
Ich bin der Weg / ich weise wol
Wie man wahrhaftig wandeln sol.

3. Mein Hertz ist voll Demütigkeit
Voll Liebe meine Seele;
Mein Mund der fleust zu jeder Zeit
Von süßem Sanfftmut-Oele;
Mein Geist / Gemüte / Krafft und Sinn
Ist GOtt ergeben / schaut auff jhn.

4. Fällts euch zu schwer? ich geh voran
Ich steh euch an der Seite;
Ich kämpffe selbst / ich brech die Bahn
Bin alles in dem Streite:
Ein böser Knecht / der still darff stehn
Wenn er den Feld-Herrn an-sieht gehn?

5. Wer seine Seel zu finden meynt
Wird sie ohn mich verlieren;
Wer sie umb mich verlieren scheint
Wird sie nach Hause führen:
Wer nicht sein Kreutz nimmt und folgt mir /
Ist mein nicht werth und meiner Zier.

6. So last uns denn dem lieben HErrn
Mit unserm Kreutz nachgehen;
Und wolgemut / getrost und gern
In allem Leiden stehen:
Wer nicht gekämpfft / trägt auch die Kron
Deß ewgen Lebens nicht davon.

Az Andreas Luppius által betoldott 4. strófa a következő:⁵

Ich zeig euch das, was schadlich ist,
zu fliehen und zu meiden,
und euer Herz von arger List
zu reinigen und scheiden;
Ich bin der Seelen Fels und Hort,
und für euch zu der Himmelsport.

⁵ A http://www.liederlexikon.de/lieder/mir_nach_spricht_christus/editionb alapján, egy 1766-os kiadású evangélikus énekeskönyvből.